

Az „Ismeretlenből érkezett vendég” üzenete*

Most, hogy a 101 évvel ezelőtt született Illés Árpád emléktábláját felavatjuk, érdemes elgondolkozni azon, hogy a múlt század hatvanas–hetvenes éveiben mi hozott ide bennünket, mi kényszerített vagy ösztönzött arra, hogy ennek a háznak az emeleteit megmásszuk és – mondhatom úgy is –, időnként elzárándokoljunk hozzá. Hogy kerültünk ide, mit vártunk, mit kaptunk ezektől a találkozásoktól, s egyáltalán kivel találkoztunk, mi volt itt, mi működött ebben a Király utcai műteremlakásban?

A házat ezentúl tábla jelöli, s ha valaki felnéz, elolvassa, megtudhatja, hogy ennek a háznak legfelső emeletén élt és dolgozott Illés Árpád, itt keletkeztek azok a festmények, amelyek közül – ha valamennyire is jártas a 20. századi festészet világában – néhány felejthetetlen kép bizonyára felmerül emlékezetében. Mi, akik annak idején többször vagy éppen gyakran megfordultunk ebben a lakásban, tudjuk, hogy ez a műterem ennél sokkal, de sokkal több volt, s nemcsak arról nevezetes, hogy azok a varázslatos Illés Árpád képek itt keletkeztek, hogy egy neves magyar festő itt dolgozott. Mi ugyanis úgy éreztük, hogy ez a könyvekkel, bizzar tárgyakkal zsúfolt műterem valójában energiaközpont. Hogy tovább fokozzam: összművészeti, festői, zenei, irodalmi, sőt erkölcsi energiaközpontnak tekintettük, ahol fel lehetett töltekezni. Minden alkalommal gazdagabban búcsúztunk el, mint ahogyan érkezünk. Pedig a házigazda nem volt mindig kíméletes, ha úgy tartotta kedve, alaposan megdolgoztatta vendégeit. Árpád olykor az alkotó munkába is bevonta azokat, akiket becsült. A kép ugyanis akkor készül el, ha az i-re felkerül a pont, és a kép megkapja önazonosságát jelölő címét. A festőállványra került kép keresztelése nem mindig járt eredménnyel, de egy-egy sikeres névadás úgyszólván alkotótárrsá avatta a vendéget. Úgy érezhette, hogy evvel ő is tagja lett annak a nagy közösségnek, amely ezt az energiaközpontot élteti: az egyetemes művészet közösségének.

Találkozóhely volt az Illés-műterem? Igen. Az is. Itt adott találkát a pazarul díszített olasz reneszánsz szekrény az óegyiptomi ganajtúró bogár képmásának, itt találkozott a népi faragás remeke az élőkről készített halotti maszkokkal. Illés Árpád szenvedélyes gyűjtő hírében állt, a tárgyak szinte belopakodtak

* Elhangzott Illés Árpád emléktáblájának avatásán (Budapest, VII. Király u. [korábban: Majakovszkij u.] 108.) 2009. május 19-én.

Illés Árpád festőművész 1908 május 20-án született a Vas megyei Kisköcskön. A Képzőművészeti Főiskolán Rudnay Gyula és Kandó László volt a mestere. 1947-48-ban a Zeneakadémián működő Vígopera szcenikusa. A diktatúra nehéz éveiben múzeumi kiállítások rendezésével foglalkozott, majd középiskolában rajtot tanított. Művészete az ezerkilencszázhatvanas években bontakozott ki. 1980. március 24-én halt meg Budapesten. Munkáit számos magán- és közgyűjtemény őrzi (Bp., Fővárosi Képtár, Magyar Nemzeti Galéria, Győr, Miskolc, Pécs és Zalaegerszeg múzeumai, a londoni Tate Gallery, stb.).

műtermébe. De nemcsak a tárgyak. Valamikor az ősidőkben Weöres Sándor is rátalált Illés Árpádra, mint ahogy a Kerényi Károly fémjelezte Argonauták is megtalálták azt a fiatal festőt, aki műtermében nemcsak helyet és légkört teremtett találkozáshoz. Mert nehogy azt higgyük, hogy valamiféle semleges katalizátorként fejtette ki hatását a műterem és annak gazdája. Igaz ugyan, a heverőn gömbölyödő Cérna cicát nem volt szabad, mert nem lehetett megsimogatni, de a festő szenvedélyes érdeklődése és kiszolgáltatottsága a művészet minden megnyilvánulása előtt ledöntötte a gátakat. Kiszolgáltatottságot említettem, mert ilyen volt Illés Árpád viszonya a művészethez, első sorban a zenéhez. Számára a zene az élető erőt jelentett, a zene teremtette meg azt a mágikus légkört, a „révületet”, amely nélkül nem tudott festeni. Ahogy ő maga is mondta, képei jellegzetesen zenei ihletésűek, a színek elrendezése mintha a zenei szerkesztés törvényeinek volna alávetve. Nyilván ezt érezték meg a zeneszerek is, s ezért került fel annyi Illés-kép modern magyar zeneszerzőink hanglemezborítójára.

Magam is holmi rejtett utakon a zene révén, zenészek közvetítésével kerültem közel hozzá, lettem bejáratos az Illés-energiaközpontba, s megtapasztalhattam annak egyetemes erejét és gazdagítottak ajándékai. Nem bőkezűen osztogatott sugallatos, olykor groteszk linómetszeteire gondolok, hanem azokra a barátságokra, amelyekhez az ő révén jutottam, vagy ebben a közösségben erősödtek meg. A kanyargós beszélgetések sodrában minden terítékre került, szenvedélyesen érdekelte minden emberi, különösen minden művészi megnyilatkozás. Az irodalom, mindenek előtt a zenével és a piktúrával oly rokon költészet. Nekem, a prózaírónak ugyan egyik levelében arról panaszkodott, hogy – szó szerint idézem – „mindig írni szerettem volna, de eddig csak olyan versszerűeket sikerült csinálni”. Ezt a vallomást én a szeretet és a megbecsülés megnyilvánulásának tekintettem, hasonlóképpen a levél aljára írt követelést: „Sürgősen kérem a következő művet!”

Számára a mű volt a legfontosabb, megfellebbezhetetlen erkölcsi parancs. Szótárában a mű és az élet, az életöröm és a szépség elválaszthatatlan volt. Remekművei a létfilozófia síkján erről beszélnek, mint ahogy élete példája is ezt bizonyítja. Ez a példa volt atyai barátom legértékesebb ajándéka, amelyben mindazok részesülhettek, s részesülhetnek mind a mai napig, akik odafigyelnek rá, meghallgatják és meg is értik az „ismeretlenből érkezett vendég”, azaz Illés Árpád színekbe foglalt egyre idősebb üzenetét.